

mozgalom között. És mégis mindig a mozgalom mellé állnak: ez a végső ráció, más nincs, csak a tehetetlenség.”

Bretter finoman és erőteljesen megrajzolt Sinkó-vázlatát a találóan kiválasztott esszék, tanulmányok, bírálatok, elbeszélések nemcsak folytatják és meghosszabbítják, étellel is töltik. Bretter ugyanis — igazi filozófusként — az elhallgatásnak is mes-tere: tudja, hogy a szüksézávú utalás beszédesebb ott, ahol összecsapásokon — helyesebben összecsapások és dilemmák értelmezésén — keresztül bomlik ki az elemzés folyamata. Így utal Sinkó történetfilozófiájára, ami a történelemben vetett egyén tragikumát fejt ki.

Sinkó történetfilozófiája — szigorúan marxi értelemben értve a szót — „történelemellenes”; azon a fölismerésen alapul, hogy az eddigi történelmet, azaz az osztályharcok, a kizsákmányolás, a háborúk és a szenvedések szakadatlan sorozatát áthidalhatatlan szakadék választja el a *sui generis emberi* fejlődéstől. „Az ember esztétikai és morális, az ember szociális érzékenysége már nem az, mint a görög—perzsa háborúk vagy Dzsingisz kán korában volt; a történelmi faktorok, a nemzetek és rétegek tusája, a történelem, melyben az ember él, a módszereiben egészen régi, erőszakos, pusztító és gyilkos história útjai a nem-emberi törvényeinek uralma alatt maradtak.” Azaz az egyes emberek lelki és szellemi szenzibilitása sokkal gyorsabban fejlődik, „mint a gazdasági szükségszerűségek nyomása alatt alakuló történelmi-társadalmi feltételek”. Az emberi lélekben, az egyéni öntudatban ezért mindig utópia formájában épült fel az új világ. Az utópia azonban szükségképpen szembe kerül a környező emberietlen történelemmel, s meddővé válik, „destruktívává”, emigrációba kényszerül. Az egyes ember utópisztikus szkepszise így méri és megítéli a történelmet, de egyre nagyobb árat fizet destruktív igényességéért: hazátlanává válik a valóságban, mesterséges álmvilágba kényszerül. „Don Quijote alakja magának az embernek, a tőkés rend adta feltételek közt vergődő emberi léleknek szimbólumává nő, mert ennek az összefüggésnek a keretei között meddő és tragikusan izolált, a társadalmi realitásból kiközösített minden, ami csak emberi.” S így folyton nő a kultúrértékekben megnyilvánuló egyéni öntudat s a történelem közt tátongó szakadék.

Sinkó természetesen lát megoldást, de — s filozófiája szempontjából ez a lényeg — nem a történelemben, hanem *A tőke* klasszikus analizéséhez csatlakozva a történelem fölszámolásában. „Az individuális lélek, a gonosz rontás verte Don Quijoténak hazátlan lelke marad mindaddig, míg a másik gonosz rontás, mely határokat von a földön és az emberek között, meg nem török. A jó értelemben felfogott nép az egyetlen erő, mely ezt a munkát elvégezheti... A befutott historiai út végén az individuum realitásként találkozik a proféták korabeli utópikus vis-à-vis-jával: az emberiséggel.”

És végül is ezért találkozik Don Quijote útjain Sinkó Ervin elébb-utóbb a Bolyaiakkal. (*Kriterion*, 1975.)

VEKERDI LÁSZLÓ

Tudomány – anyanyelv – nemzetiség

A KORUNK ÚJ ÉVKÖNYVE

A nyelv, mint a gondolkodás anyagi megvalósulása (vagy e megvalósulás lehetősége) a tudományművelés és a tudományos művelődés alapfeltétele. Egy másik társadalmi tudatforma: a művészet; az irodalom vonatkozásában ugyanúgy eleve adekvátnak fogadjuk el, hogy anyanyelvű művelésének a fontossága — emberi meg-

őrzésre-megmaradásra képesítő ereje folytán — egy nemzetiségi közösségen belül éppenhogy megnövekszik. Az sem tagadható, hogy változó körülmények között a társadalomtudományok önismeretet gyarapító tevékenysége szintén nélkülözhetetlen. Arra a kérdésre, hogy értelme van-e a többségi nép nyelvének szomszédtságában egy nemzetiségi nyelvet a tudományos munkálkodásban is művelni, kétfelől érkezik igenlő válasz.

A *tudomány* felől: A valóság megismerését szolgáló s tükröző egzakt tudatformák nyelvileg, a nyelvben is követelik a maguk teljes hatáskörét. A valóság feltárásának éppúgy eszköze a tudományos megismerés, mint a művészi-irodalmi. A feladat jelentős hányada a műszaki és természettudományokra hárul, melyek jellegükből adódóan kevésbé kötődnek helyhez. A *nyelv* felől: A nyelvi teljesség szempontjából nagy jelentőségű, hogy egy nemzetiségi közösség anyanyelve milyen társadalmi-szakmai régiókra terjed ki, s milyen mértékben. Ez nem pusztán nemzetiségi, hanem általános emberi és a szocializmus viszonyai között konkrét társadalmi probléma. „Aki anyanyelvén alulmarad, más nyelven sem lesz teljes ember” — figyelmeztet Balogh Edgár 1970-es *Kiáltó* szavában. A tudományos terrénumokra is kiterjedő anyanyelvű teljesség ezért nem öncélú kíváncsóság: intellektualizálódó korunkban az anyanyelvhez mint a gondolkodás, a fogalomalkotás eszközához kell ragaszkodni. „Teljes ismerete feltétele mindannak, ami ideológiai tájékozódásban és szaktudásban a magánytól és az elidegenedéstől megőrizheti és a közösségi feltörekvés alkotó részesévé emelheti az egyént” — írja Balogh Edgár, s a két év előtti első *Korunk* Évkönyvben közzétett tanulmányában (*Számadás az írásbeliségről*) megállapítja: „... a hazai magyarság önismereti szükségletét az írásbeliség teljes skáláján igyekszünk kielégíteni.”

A romániai magyarság tudományos művelődésének központi fóruma, melyen — Balogh Edgárral szólva — a magyar írásbeliség teljes skálája kibontakozhat, a Kolozsvárt havonta megjelenő *Korunk*, amely a romániai valóság teljes képét ma is az egykori, marxista eszmeiségre elkötelezett folyóirat szellemében igyekszik megrajzolni. Mindenre kiterjedő fáradozással, hiszen ahány szakma, ahány szemlélődési pont, annyi szakfolyóirat, annyi monográfia munkáját vállalja magára a maroknyi stáb, a felkészült fáradhatatlan szerzőgárda. Igaz ugyan, hogy a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, mely a Román Tudományos Akadémia magyar folyóirata, évi két füzetében is jelentős irodalomtörténeti és nyelvészeti kutatásokról tájékoztat, s a Művelődés című folyóirat a szociológiai és etnográfiai kutatásoknak (stb.) az egyetemes magyar kultúra szempontjából szintén kiemelkedő fóruma, a tudományos szintetizáló munka mégis a *Korunkra* marad.

A *Korunkra*, melyet éppen a végzendő feladatok sokaága szorít évek óta fokozott rendszerességre, és vezetett a tematikus számok sorozatához, hogy — mint kör-cikkelyekből a kör — az egyedi a részletben vizsgálódásokból kialakuljon s egybe-álljon az állandóan változó egész: a romániai magyarság önismereti enciklopédiája.

Ez az integráló szándék, mely korábban csak az egyes folyóiratszámokban mutatkozott meg, két éve új vállalkozást eredményezett: kiadták a *Korunk Évkönyvét*, mint a romániai magyarság tudományos vizsgálódásának első összefoglalóját. Könyvtárszobák és kutatólaboratóriumok, szakmai műhelyek és műtermek legjelesebbjei szóltak az Évkönyvben munkájukról. Így készült el egyetlen vaskos kötetben Balogh Edgár ígéretének megfelelően a romániai magyar tudományosság helyzetképe.

A *Korunk* újabb, 1974-es Évkönyvében tudósok és publicisták a romániai magyar sajtó történetéről és jelenéről adnak képet.

*Imreh István*nak az 1849-es székely hadilapokról szóló tanulmánya szerint: „Éle-tünk lényegéhez tartozik, hogy hagyományokba születünk bele.” A jelentkező utó-dokra azonban jellemző a visszatekintés módja: mit lát meg az erdélyi 48—49-ből Imreh István? A négy, Erdélyben megjelent forradalmi újság — a kolozsvári Hon-véd, a csíkszeredai Hadi Lap, a kézdivásárhelyi Székely Hírmondó és a Brassói Lap emlékezete Bem nemzetiségi és kultúrpolitikáját idézi fel benne. Ez a lengyel tábor-nok, aki — maga is könyvet író ember — „tudta, milyen nagy jelentőségű a tuda-tokban világosságot teremtő emberi szó”. Ő ösztönözte-sürgette a magyar lapkiadást,

de nemcsak Petőfit vonzotta magához, hanem haladó szelleme melegétől virágozhattott ki a román Cezar Bolliac brassói Espatriatul című lapja, s végül az ő környezetében találta meg helyét a szász forradalmár, Anton Kurz is.

S mintha a lapok szerkesztői is mai eszmények példázatául támadnának föl. Hiszen cselekvésre, munkára nemesítő példa a Bíró Sándoré, aki a csíksomlyói zárdában — éjjelente, mert nappal századosi kötelemait látta el — másodmagával szerkesztette a Hadi Lapot, s később is, egész életében „a népszolgálat módját kereste”. Vagy Fogarasi Jánosnak a Székely Hírmondó szerkesztőjének az emlékezete, aki a Világzsabadságot és a nemzeti függetlenséget egybekapcsolódó fogalmakként emlegette 1849 tavaszán.

A Bem körében dolgozó Cezar Bolliac neve *Engel Károlynak*, az első bukaresti magyar lapról, a bukaresti Magyar Közlönyről írott dolgozatában ismét fölbukkan. A román demokrata ebben az 1860-ban 27 számot megért magyar újságban tette közzé ugyanis azt a felhívását, melyben „honfitársait az olasz nép szabadságharcában való részvételre buzdította”. Ezt a „garibaldista beállítottságú” politikai hetilapot az egykori márciusi ifjú: Oroszhegyi Józsa szerkesztette, aki — miközben lapjával a román nép demokratikus mozgalmát minden ízében támogatta — a nemzeti kérdésre vonatkozóan „fő szempontként” leszögezte: „... a nézeteltéréseket csakis az egyenlőség szellemében lehet méltányosan megoldani.”

Érdekes határeseti vizsgálódásról számol be Elfelejtett recenziók című munkájában a Korunk rovatvezető munkatársa, *Szilágyi Júlia*. A régi Korunk 1927-es, 1931-es és 1936-os évfolyamaiban megjelent recenziókat olvassa újra, s a következő fejlődés-vonalat állapítja meg: 1927: „Szempontokat, értékeket mérlegelő szelekció, a kizárólagosságnak a látszatát is kerülő nyitottság jellemzi... A marxizmus a Korunkban ekkor inkább fokozatosan erősödő tendencia, mint egységes irányelv.” 1931: „Mindinkább úgy tűnik, hogy a viták célja éppen az ellentétek kiugratása, az elhatárolódás még egyazon táboron belül is.” 1936: A Korunknak a népfront nem átmeneti politika: „... ténylegesen kiváló lapot adtak az olvasó kezébe.”

Dávid Gyula, aki a magyar komparatista irodalomtörténetírás kiváló művelői közé tartozik, egy 1924-ben megjelent, tiszavirág-életű kolozsvári folyóirat emlékét eleveníti fel. A Cultura „tudományos, irodalmi, művészeti” folyóirat négy nyelven (franciául, románul, magyarul és németül) jelent meg; kiadásán olyan román, szász és magyar alkotók fáradoztak, akik szilárdan hitték, hogy a nemzeti acsarkodás fölött közösségre lelhetnek a kultúra világában: „Abban a reményben indulunk útnak — irták a szerkesztők programcikkükben —, hogy sikerül gyarapítanunk azok számát, akik baráti jóbort nyújtanak a mulandó barikádokon át, s összefognak annak a szolgálatában, ami mindannyiunkban a CULTURA.”

A történelmi visszatekintés csak a jelenbeni vizsgálódást készíti elő. *Szabó T. E. Attila*, a természettudományos szaksajtóról közölve áttekintést, leszögezi, hogy „... az anyanyelvű tudományos műveltség az irodalmi műveltséggel egyenrangú része a nemzeti műveltségnek — és nyilván a nemzetiségének is”, de a magyar nyelvű alkotó tudományos tevékenységnek a lanygulását nem elsősorban fórumhiánynak tulajdonítja. Szerinte maguk a szaknyelvet magyarul nem használó magyar kutatók is „... idegenkednek eredményeik, szakproblémáik anyanyelvű bemutatásától.”

Magyar nyelven a felsőfokú tudományművelésről, az alkotó tudományos munkálkodásról, a középszintű tevékenységről a közművelődésre toldódik a hangsúly. Ehhez a romániai magyarságnak megfelelőbb fórumok állnak rendelkezésre. Elsősorban a Korunk új rovata: a Tudományos Műhely, vagy a Bukarestben megjelenő A Hét című hetilap természettudományokat népszerűsítő rovata. Ezen kívül a magyar szakemberek román nyelven megjelenő szaklapokba is *írhatnak*. Ilyen szempontból — olvassuk az egyik cikkben — minden magyar kutató élhet azzal a *lehetőséggel*, hogy románul beszámoljon kutatásairól, tudományos nézeteiről, eredményeiről. *Spielmann József* orvos-tudós írja például: „... mind a marosvásárhelyi, mind az ország bármely részében működő magyar orvosok és orvos kutatók előtt nyitva állnak a hazánk egyetemi központjaiban megjelenő román nyelvű folyóiratok éppúgy, mint az RSZK Akadémiájának orvosi közlönyei.”

A magyar nyelvű tudományos könyvkiadásról e rövid írás keretein belül nem tudunk számot adni. A társadalomtudományok több ágazatában romániai magyar szerzők jelentősen gazdagították a magyar kultúrát (különösen az irodalomtudományban, a népművészeti kutatások területén stb.). Nagy Miklós időbeli meghatározása helytálló: 1953 után a Mezőgazdasági és Erdészeti Könyvkiadó kiadványaival kapcsolatban „...magyar nyelvű szakkönyvek tucatjai jelentek meg, zömmel 1955 és 1960 között.”

Láthatjuk tehát, hogy napjainkban Romániában a magyar nyelvű tudományos művelődés fő szálai a Korunkhoz vezethetnek; a Korunk „a hazai magyarság önismereti szükségletét” a periodikák munkaterületén lassan hús esztendeje szinte egymagában igyekszik kielégíteni. Azzal, hogy immár másodszor állít össze nagyigényű tudományos körképet, nemcsak hagyományt őriz, hanem példát is teremt: egy nemzetiségi közösség korábban megkezdett tudatos, öntudatos magafigyelését, szellemi, tudományos gazdagságának a számbavételét a feladat súlyából következő alapossággal és felelősséggel továbbra is folyamatosan véghezviszi.

Abban a szellemben, ahogy Tessedik Sámuel megfogalmazta: „A nemzeti és felekezeti gyűlölködés, a felvilágosodásnak ez a két esküdt ellensége mindig is hatalmas akadály volt Magyarországon a tudományos fejlődésnek.”

ÓDOR LÁSZLÓ

Gion Nándor: Olyan, mintha nyár volna

Amit az *Ezen az oldalon* után csak sejteni lehetett, most bár bizonyosság: Gion Nándor egyelőre nem a regény műfajában talál rá igazi önmagára, nem ebben valószínűleg meg legjobb képességeit. Az új kötet, az *Olyan, mintha nyár volna* is különös műfajváltozat: nem regény és nem is pusztán csak novellák gyűjteménye. A kevés szereplő különböző nézőpontból való láttatása, az árnyaltabb jellemrajz, a motívumok visszatérése túlmutat a novellaformán, ám a kötet darabjait mégsem szervezi egységbe az azonos szereplők csoportja vagy egy összefüggő cselekmény. A novellák mondanivalói nem sűrűsödnek valamiféle csomópontban, jelentésük nem sokszorozódik meg. A kötet mégis több tizenkét egymás után következő írásnál. Főként a választott elbeszélő forma, az uralkodó egyes szám első személyű előadás miatt. Az ebből a kifejezőmódból fakadó személyesség tartja össze, kapcsolja egybe a tizenkét novellát. Ez kölcsönzi a meghittség hangulatát, az őszinteség és a közvetlenség érzését. A műfaj eredeti nívóumaira figyeltet ez a személyesség: az én kitarulkozik, bevavat titkaiba, élete részesévé tesz, történetének elmondásával újraalkotja sorsát. Jellemzi a Gion-novellákat az is, hogy tanulságokat fogalmaznak meg, ha nem is tételiesen. Mindegyiknek, mint a hajdani fabuláknak, van „értelme”. Meg is nő ez az „értelme”, egyrészt a bensőségesség varázsa miatt, másrészt, mert jelképekhez kötődik. Különös vonása aztán az *Olyan, mintha nyár volna* írásainak, hogy a személyesség nem egyetlen alakhoz tapad. Sokszor eldönthetetlen az elbeszélő kiléte. Csak az egyenes beszéd biztos; hogy ki a beszélő, az néha homályban marad. Gion mesélőként egyaránt-szerepeltet útépítőt és tervrajzoló, csavargót és írogató fiatalembert. Valami furcsa titokzatosság veszi így körül a novellák főszereplőit, az ő egyéniségükre vetül a legkevesebb fény. Az önéletrajzi elemeket felhasználó író szemérmes tartózkodása volna ez? Hogy Gion önmaga sorsát írja, hogy ő maga az elbeszélő — erre csak néhány, főként a múltat, a gyermekkort megidéző novella enged következtetni (*Patkányok a napon; A postás, aki egy ujjal tudott füttyülni*). Némi fogódzót.